

BESZÉD,

MELLYEL

A DEBRECZENI KIR. MAGYAR TUDOMÁNYEGYETEMEN AZ
1916—1917. ISKOLAI ÉVET 1916 OKTÓBER 9-IKÉN

MEGNYITOTTA

PAP KÁROLY,

BÖLCÉSZETDOKTOR, A MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNET NYILV. RENDES
TANÁRA, A DEBRECZENI M. KIR. KÖZÉPISKOLAI TANÁRVIZSGÁLÓ BIZOTT-
SÁG TAGJA; A MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNETI, NYELVTUDOMÁNYI, A
BUDAPESTI PHILOLOGIAI ÉS A MAGYAR NÉPRAJZI TÁRSASÁGOK, VALAMINT
A DEBRECZENI CSOKONAI-KÖR VÁLASZTMÁNYI TAGJA; A BÖLCÉSZET-,
NYELV- ÉS TÖRTÉNETTUDOMÁNYI KARNAK E. I. DÉKÁNJA.

Handwritten signature: Pap Károly

EGYETEMI POLGÁROK!

NEMES IFJÚSÁG!

Ifjú egyetemünk a hazai testvéregyetemek példájára szintén szokásba vette, hogy a rektortadó kar dékánja, midőn az iskolai évet megnyitja, néhány meleg szóval köszöntse az egybegyült hallgatóságot, s néhány jótanáccsal lássa el, amelyek irányadókul szolgáljanak tanulmányaik közben, majdan hasznukra váljanak kint az életben. Ez alkalommal nekem jutott a szerencse, hogy önökhöz szóljak, s teszem ezt nemcsak hivatalos tisztelnél fogva, hanem mint régi barátja az ifjúságnak, melynek szellemerkölcsi érdekeit gondolni, gondolataikat magasabb eszmények felé irányítani: egyik legszebb feladatomból volt mindezen. Ennek a kapcsolatnak a címén kérem, hallgassanak meg most is bizalommal, hiszen ha jótanácsnak volt valaha értelme, ifjúságnak pedig kötelessége és értéke, azt hiszem, hogy ma, amikor a jelen és a jövő, az iskola és a haza jövője — a fegyverek sikere mellett — jórészt az önök kezében nyugszik: kétszeresen. . . A világhistória lépései dübörögnek körülöttünk; nemzetek sorsa a legmerészebbnek hitt álmok gyors és szakadatlan meglepetéseivel folyik tovább, s egy ismeretlen jövő ormairól felette komor intelmek szólnak felénk. . . Lát-hatják napról-napra saját szemekkel, hogy egy-egy emberöltő feladatainak irányát az előzők munkájának értéke miként szabja meg, s hogy e munka átvételének és fejlesztésének kötelességeivel talán csak az élet átvétele tekinthető egyenértékű biológiai törvénynek; hogy népek és államok fönmaradásuk biztosítékait első sorban önnönmagukból meríthetik, s e biztosítékok legmélyebb forrása, a lét és nem-lét problémája főként fajunkra nézve: *az erős és öntudatos nemzei kultúra!*

Ilyen érzések és gondolatok között köszöntöm önöket e

Sy. J. 13
1919

tanév elején, Nemes Ifjúság, kik midőn a középiskola szűk padjait elhagyva, ez új egyetem csarnokaiban megjelentek, olyan kiváltságoknak jutottak birtokába, melyeknek okos fölhasználásával saját képességeik és hajlamaik szerint — immár szabadon intézhetik tanulmányaikat... S van-e tanulmánygyó, hivatott lelkek önmívelésére hálásabb tér, mint az egyetemi pálya, mely minden irányban készséggel támogatja törekvéseiket, segíti elő egyéniségük fejlődését s hozzá olyan szabadság keretében, aminőben aligha volt, s talán nem is lesz részük soha többé. Itt ismeri meg a kezdő bűvár az alkotás gyönyörűségeit, itt kap először szárnyakat ihlete, hogy mintegy megittasodva bocsátkozzék bele a természet és emberi elme törvényeinek és jelenségeinek vizsgálatába, s hovatovább elteljék azzal a tiszta, szép örömmel, amelyet minden siker között egyedül a szellemi munkával járó nyújthat lelkünknek s annál inkább, mentől többoldalú ez a műveltség. S e boldog elmerüléseket milyen harmonikusan támogatja ifjú erők ruganyossága, s az a friss és derült világnézet, amelyben a vágy és remény még mindig együtt járnak; röptüket a nehéz tapasztalások súlya nem lankasztja, családföntartó és hivatali gondok nem nyűgözik... Lehet, hogy apró bú-baj, talán nélkülözés önöknek is szereznek néha komor órákat, de a bízni nem-tudó vagy nemmerő okoskodás szavát még nem értik, s jókedélyük könnyen zengő húrján hamar elalszanak a hiú kétségek... Valóban, deákpályájuknak azt a négy-öt évét, amelyet tanulmányaik között az egyetemeken eltöltének: a későbbi kor erőfeszítései nem igen pótolhatják, s szerintem csak az az ifjú értette meg igazán hivatását, s becsüli meg Istentől nyert talentumait, aki a szellemi erőgyújtás e szép tavaszát jól használva, csak erre és semmi másra nem fordítja.

Legyen hát az önök itteni életének középpontja az egyetem, kivált most, amikor a mi helyi viszonyaink között is föl lehetnek már szinte mindent, amire szükségük van, hogy tudásban, jellemben a tökély azon fokára emelkedjenek, amelynek elérésére saját erejüknel fogva hivatottak. Hivatásuk pedig általán véve e két irányban határozódik: közvetlenül a saját egyéni érdekeikben, közvetve pedig egy nagyobb, nemzeti cél megvalósításában. Amaz azt sugallja, hogy az önmívelés, az embert magasra vivő szellemi javak

megszerzése körül lehetőleg mindent megtegyenek, emez viszont: hogy önök Ifjú Barátaim már többé nem csupán a magukéi, vagy szűkebb családjuké, hanem az egész nemzet jogos reményei, akikből toborzódnak össze majd a felsőbb, vezető-osztályok tízezrei, akiknek műveltségétől függ a jövő, egy boldogabb Magyarország kulturális nagysága. Ha tehát önök nem visznek innen magasabb értékeket az élet szinpadára, általuk lassanként az egész társadalom elveszti a fennkölt eszmék és feladatok iránti fogékonyságát, amint-hogy közéletünkben is időről-időre azok az eszmék jutnak irányító szerephez, melyek a nemzetvezető férfiak lelkében egykor az egyetemek padjain megfogantak.

Az első ezek után, amelyet különösen szeretnék kiemelni, mintegy tudatosabbá tenni önök előtt: az *egyetemi munka mikéntje és értéke*, márcsak azért is, mert a „tanszabadság” örve alatt talán ezt érti leghamarább félre az ifjúember, s amint ethikai téren könnyen szabadosságra, emitt meg a „nemtanulás” szabadságára hajlandó azt magyaráztatni. Pedig a szabadtanítás és tanulás rendszere, ha komolyan fogta föl és megértette, bizony súlyos feladatokat ró vállaira, mindenesetre súlyosabbat, mint az a dogmatikus-gyámkodó eljárás, aminőben eddigelé a középiskolában részük volt. Mert itt ugyancsak résen kell ám lenni, hogy elméjük felfogó és bíráló képességével az eléjük tárt, vagy csak megjelölt igazságokat áttekintsék, eredetüket és bizonyítékaikat tisztán lássák, s ezáltal, ha mindjárt a tanáraiktól nyert ismeretek alapján azokat újra levezetve: a nyert eredmények mélyebb összefüggéseit maguktól felismerjék. Igen, Barátaim, ez az út kétségkívül meredek és nagy körültekintést igénylő, de egyszerismind közelebb-közelebb viszi a fiatal bűvárt oda, hol az egyes tudományok szellemében való éber és fegyelmezett gondolkodó képességet elsajátíthatja, s a kutatás forró ösztönével együtt lelkébe iktatja. Lelkébe mindenek fölött a komoly sikerekhez megkívántató kitartást és módszeres munkát, mely véleményünk szerint első és alapfeltétele minden helyesen végzett egyetemi tanításnak és tanulásnak egyszerismind.

Ekként látva az egyetemi polgár feladatait, azt hiszem, nem lehet odaadó munkása a tudománynak, sőt valami magasabb

míveltségre sem igen fog szert tenni az az ifjú, aki a tudás ideális oldalait, az igazság felismerésével járó tiszta gyönyört feledve, már itten mellék célok után futkos, egyedüli gondjának az oklevél megszerzését tekinti, vagy mondjuk: benne bizonyos úribb megélhetés eszközeit keresi. Az ilyen eleve rabjává lett gyarló ösztöneinek, és amint ifjú fővel kevésre becsüli pályája szellemibb oldalait, magát az életet sem fogja nemesen felfogni és megküzdeni soha... Nem tudom tehát elég melegen ajánlani, hogy úgy egyéniségükön, mint minden tetteiken állandóan rajta legyen az emelkedettebb életfelfogásnak az a fennkölt bélyege, melyet csak az igazi műveltség fényétől nyerhet a lélek; hogy magát a tudást tekintsék mindig önálló célnak, amelyért küzdeni érdemes, melynek anyagi egyenértékűje nincs, s hiú külső sikerek nélkül is képes boldogítani művelőjét. —

7 het, hiszem, hogy más földi javakhoz juthatunk minden különösebb fáradság, talán a viszonyok kedvező alakulata folytán, tudóssá, kész tudóssá (miként költővé vagy művésszé) azonban senki sem születik, legfeljebb kíváncsivá. Ezzé egyesegyedül az önművelés és megfeszített munka, ezek az igazán demokrata eszközök avatnak bennünket, bár jutalmuk aztán a legarisztokratább kincs, amely már magában kiválást, sőt bizonyosszemleli előkelőséget jelent... Az idők kereke nagyot fordult körülünk! Az a sokat emlegetett lángész, aki a naiv közhit szerint „soha sem tanul, és mégis tud“, korunk szellemi forradalmaiban kissé elvesztette nimbuszát, s helyét a minden téren jelentkező kollektív munka, a közös formák közt, közös célokért működő erők kultusza foglalta el. Csak gondoljunk a lassú és óvatos módszerrel dolgozó természettudományok meglepő eredményeire, a mind jobban differenciálódó tudományszakok és ágak bővülésére. Sőt napjaink csodás fölfedezései: az Edison-féle találmányok, a Röntgen- és Becquerel-sugarak, a rádium, vagy akár a repülőgép és bűvárhajók, — bármily váratlanul és geniális ötletekként pattantak is a bámuló emberiség elé, voltaképp mind hosszas, vállvetett és lépésről-lépésre haladó kutatás eredményei.

Igen, odaadó munka és siker, földi létünk örökös harcában egymást föltételező iker-hatalmak, s csak az, aki izzadta verejtéküket, tudja igazán, hogy még a sikert megelőző terhes és bukdácsoló kutatás sem mondható hiábavalónak. Hogy

még a csalódásoknak is megvan a maguk haszna, mert fokozott figyelemre, jobb és behatóbb módszerre utalnak s mert általuk nemcsak magát a dolgot, hanem, — s épp itt rejlik legfőbb érdemük — hanem a hozzá vezető utakat, s nem ritkán annak egész körét megismerjük. Goethe híres önvalomása, melyet Eckermannal folytatott beszélgetésében a saját kutatásairól és tévedéseiről mond, e tekintetben is felette tanulságosak. Lessing pedig csaknem vallásos hittel hirdeti: „hogya Isten jobbkezeben az igazságot, baljában meg az igazság után törekvő, állandó ösztönt tartván, s hozzá azzal a föltétellel, hogy mindig és örökké csalódhassam, — fölszólítana, „válassz“: alázattal nyúlnék balja után, mondván, „Ezt add nékem atyám, mert a tiszta igazság egyedül a tied!“* Valóban nemcsak a tudás, hanem az érette küzdő törekvés, mint korlátolt szemhatárunk bővítése, magában is tökélyesbülés, életet és örömet adó. Egy-egy új igazság fölfedezése, újabb rendszerbe foglalása vagy gyakorlati alkalmazása pedig gyakran olyan fölemelő érzéssel tölt el, mely a költők szent hevületével rokon s nyiltan érezteti velünk, hogy bennünk is van valami az örök igazság teremtő szelleméből.

Mindez azonban, Ifjú Barátaim, — a tudománynak ez az önzetlen szeretete, s a nyomán fakadó ihletes órák: — nem egyszerre jönnek meg s nem is az első próbálkozások eredményei, de amíg megjönnek, pótolja őket lelkükben a *kötelességtudás* souverain érzete, ez a magasabbrangú parancs, melyre mint nem egészen magyar erényre, — harmadik intelmül — szintén föl akarom hívni az önök figyelmét. Mert legyünk őszinték, nekünk itt egy nagy, egy eredendő nemzeti hibát kell ki korrigálnunk, mely társadalmi bajainknak, sőt közvetve politikai szerencsétlenségeinknek is egyik legmélyebb forrása. Könnyen lelkesedni és hamar lelohadni, a munka nehezebb végét mindig kikerülni, mindig a holnapra és másokra apellálni, régóta ismert — no hisz úgy van, — s elég gyakori usus a magyar közéletben. És hogya mindez csak afféle múló, elszigetelt jelenség lenne, hagyján, de vannak logikai velejárói, az egyebekben is laza és lazító lelkiismeret, mely amíg rossz példával jár lefelé, egyre függőbb, szolgálabb

* „Eine Duplik“. 1778. Kürschnere National-Litteratur. 69. Band. Lessings Werke XII. Seite 20.

viszonyt inaugurál fölfelé. Független emberekkel független hazát teremteni pedig (hogy itt csak a végső vonatkozásait érintsem): — nem lehet. — Széchenyi nemzetünk „igazi hatalmát”, az emberi civilizációba illeszkedő szerepének súlyát abban látta, ha mentől több benne a tudományos emberfő mennyisége. Legyen szabad e ponton hozzá tennem, hogy a „tudományos és kötelességtudó emberfők mennyisége”, mert szerintem ez a kettő együtt lehet igazi alapja úgy az egyéni, mint nemzeti boldogulásunknak, aminthogy azzá lett e világháború zivatarai-ban — hadi sikereinknek. Óh ha mindazt a katonai erényt, amely ma nemzetünk nevét világszerte földicsőítette, ha ezt a csodás készséget és energiát, amellyel mindenét föláldozta, majdan a béke munkás éveiben a józan kötelességtudás sugalmaira tudnók fölváltani. Hová emelne mindez bennünket már Önökben, Nemes Ifjúság, akiknek szellemi és erkölcsi képességei semmivel sem állanak hátrább Európa egyetlen népének a fiaié mögött. Óh, ha a múlt keserves tanúságai után e téren is eljönne hozzánk a nemzeti renaissance: új ideálok adnának szárnyat törekvéseinknek, s vinnének át a való élet talajára, oda, messze odáig, melyen államiságunk csonka épületét végre valahára boldogan kiépíthetnők.

Ilyen képeken merengve ez iskolai év hajnalán, amikor múlttal-jövővel úgy is számot vet az ember, mintegy ünnepi harangszó kondul át lelkemen a legmélyebb germán fők egyikének, Kantnak magasztos tanítása, aki mintegy magát és faját is jellemezvén benne, elmondta fennkölt reflexióit egyebek közt a kötelességekről is. Szinte látni vélem merengő arcát, amint ezernyi átvirrasztott éj tikkadtsága közt az élet értelme és értéke fölött tűnődve elgondolkozik, majd halkán tollat fog s ezeket az örökértékű sorokat veti papírra, mindnyájunknak:

„Kötelesség, te fenséges nagy név, te nem hordassz magadban semmi olyat, ami behízelt volna, de nem is fenyegetsz semmi olyannal, ami a kedélyben természetes visszatetszést keltene, és azzal rémítgetne, hogy érdekében az akaratot megindítsa, hanem csupán olyan egy törvényt állítasz fel, amely önmagától hatol bele a kedélybe s magának még az akarat ellenében is tiszteletet, — ha engedelmességet nem is mindig — parancsol, amely előtt minden hajlam elnémul, ha mindjárt alattomban

ellene hatnak is. Hol van a te magadhoz méltó eredeted, és hol találjuk meg nemes származásod gyökerét, mely a hajlamokkal minden atyafiságot büszkén elutasít magától, és amely gyökérből való származás elengedhetetlen föltétele annak az értéknek, melyet az emberek egyedül csak maguk adhatnak meg maguknak”.¹

Ime így tanít Kant, s mi is meggyőződéssel valljuk, hogy alig van valami szellemi életünkben, ami a jellemre nemesítőbben hatna, mint az igaznak ismeretéből sugárzó kötelességtudás. Azért engedjék meg Ifjú Barátaim, hogy már itt érintsem pályájuknak azt a másik, rendkívül fontos mozzanatát, az *ethikait*, amelynek helyes irányítása amattól szinte elválaszthatatlan. Hiszen a tudás, a helyes cselekvés tudása, amint Szokratesz hirdette már egykor, voltaképp magamagában erény, vagy más fogalmazásban akár így is mondhatók: mentől világosabb értelmi belátásunk, annál emelkedetebb legyen erkölcsi életünk... És most itt állnak önök ifjan, új utak és új feladatok előtt! Mit tegyenek, hogyan induljanak útnak, hogy célhoz érjenek, amikor legszebb kiváltságuk, épp az egyetemi szabadság levegője követeli, hogy ezután a maguk lábára állva, a maguk szemével nézzenek szét a világban; gyámkodás nélkül tegyenek különbséget a jó és rossz között, egy szóval, hogy magok alkossák meg és kövessék saját eszményeiket az életről. — Boldog ifjú, kinek a szülei jótanácsok ma is ott zsonganak fülében, aki nem rázta le könnyedén magáról ama szelid és üde eszmék báját, melyek lombok gyanánt övezik főként a vidéken nevelt gyermek ifjú korát... mert higyjék meg nekem: hogy leghűbb kísérőjük és legmegbízhatóbb talizmánjuk mégis csak ezek maradnak mindenkor! Ezek pedig folyton azt sugalják, hogy ne legyen soha olyan vágyuk, amelyet előbb lelkiismeretük ítélőszéke elé ne állítottak s annak fényénél meg ne vizsgáltak volna. De ne csak magát a gondolatot, amelyért fölhevültek, hanem elhatározásuk indító okait, aztán az utat, amelyet annakivitele körül követni óhajtanak. Mert nem tudom én, a könnyelműség árt-e többet az ifjúi szívnek, amely semmit sem fontol, vagy az a sokféle hamis okoskodás, amelyre ingatag

¹ Kant: Kritik der praktischen Vernunft Ed. Kirchmann (Dritte Auflage) Heidelberg 1882. 104. l.

elhatározásaikat építeni szokták... Emberek vagyunk, s ezt mért szégyenlenők, éltünk démonját keblünkben hordozzuk. Keblünkben, véralkatunkban azt a sok alsóbbrangú vágyat, melyek egy pálya sikerét vagy sikertelenségét gyakran eleve meghatározzák. S a küzdelem velük igen nehéz, nem egyszer síríg tartó, de legnehezebb mégis az ifjú korban, azokban a perdöntő időkben, amikor testi-lelki erőink rohamosan nyilván, nagy szenvedélyeinket rendszerint kevesebb ítélet és tapasztalás mérsékli. Óh, hányszor ment már tönkre emiatt annyi szép remény gazdag ígérete, hány, különben jeles tehetség erkölcsi vagy anyagi romlásának szálai nyúlnak vissza az egyetemen eltöltött évekhez! Mert emberi botlás ritkán jár bűnhődés nélkül, sőt kegyetlen sorsunk, amint Kemény ábrázolja zordul: nem egyszer jobban bünteti tévedéseinket, mint akár vétkeinket... Míg hogyha tiszta erkölcs és józan belátás vezettek pályánk elején, örvényeit is könnyebben elkerüljük, s épp az ifjúság megkímélt kincsei: eszményei, energiája válnak legjobb fegyvereinkké a férfikor küzdelmeiben. Múlásukra fájdalom nélkül tekintünk vissza; emlékük boldogan kísér át az öregkor alkonyába, s mintegy teljesnek látván életünk folyását, nem bánt majd az idő közeledése sem, melyben alakunk egykor el fog enyészni.

Társadalmi életünk rohamos fejlődése, mely az egyes tudományágak gyarapodtával a szaktudomány és általános műveltség határait is élesen elkülönítette, aztán a hivatalképeség és kenyérkereset növekvő nehézségei mind hangosabban követelik tőlünk Nemes Ifjúság, hogy hivatásunk komoly betöltése mellett lehetőleg a teljes embert juttassuk magunkban kifejezésre. Más szóval, hogy ma már nem elég csupán egyoldalú szakemberekké lennünk, hanem bármely pályán bizonyos szélesebb körű, *általános műveltség megszerzésére kell törekednünk*. Afféle harmonikus önképzésre, mint aminőt a gimnáziumi nevelés és oktatás céloz, amely azonban ott is gyakran elsekélyesedik, s épp az emberiség szellemi életében való általános tájékoztatást nélkülözi leginkább. Innen, hogy „érett ifjaink” mélyebb érdeket sem igen vivén iránta magukkal, hajlama bennük korán lanyhulni kezd, s legtöbbször iskolai emlékeikkel együtt végképp kialszik. Különben valljuk meg, hogy egyetemeink levegője sem igen kedvez az enemű törekvéseknek. A régi „Universitas scienti-

arum” egységes jellege, s az összes karokat átható testületi szellem, miként nyugaton — talán az egy angolt kivéve — nálunk is szemlátomást tünedezik. Fakultásaink, amennyire függetlenednek, épp annyira távolodnak is egymástól, akár csak hallgatóik, akiknek szellemi érülködése, az az eleven és minden iránt érdeklődő ösztön, mely még a mi korunkat is annyira jellemezte, egyre ritkábbá, sőt ridegebbé válik. Pedig kellő irányítás mellett épp ebben a korban lehetne még valami melegebb érdeklődést keltetni bennük, hogy szaktárgyaikon kívül más studiumok hallgatására is fordítsanak egy kis időt, ami az okulásnak és szórakozásnak együtt egyik legnemesebb fajtája.

Jól tudom, hogy erre joggal azt felelhetik, hogy az igazán lelkiismeretes hallgató a saját karán, a saját tanulmányaival is túlon-túl el van foglalva. Nem ritkán 25—30 órája hetenként! Amihez jön még a hallgatott anyag otthoni feldolgozása, irodalmi kiegészítése, s végül igen sokaknál a megélhetés keserű gondja, ez a régóta kísértő komor probléma, mely ifjúságunk javarészét, Európaszerte a modern élet egyik legdrámaibb alakjává avatta... Ilyen körülmények közt még a polihisztorság babérajaira törekedni: egészen hiú és meddő feladat. Hiszen az egyes tudományok nemcsak ismeretanyaguk, hanem módszerük és céljaik tekintetében is ma már annyira elszakadtak egymástól, hogy csupán összefüggéseiknek fölismerése s nem valamennyinek a bírása férhet meg egyetlen emberi agyvelőben. Elménk kapacitása pedig nagyjában ma is ugyanaz, mint aminő volt évezredek előtt. Egy Linné, Newton, Kant nem az abc-én induitak-e útnak és nem kezdhették ott, ahol elődeik egykorabba hagyták. Igen, igen, csak hogy itt nem is erről, hanem egészen más valamiről van szó, arról t. i., hogy a tőlünk sürgetett általános műveltség még nem teszi a tudás minden ágában való szakszerű jártasságot, csupán annyit, hogy a saját szakköreinken túl is ismerjük és méltányoljuk azokat a kapcsolatokat, melyek az egyes tudományok közt — sokoldalú érülködésük és áthajlásaik miatt — mégis megvannak. Hogy így a szomszéd területek képét jobban áttekintsük, az elmélet és gyakorlat közötti viszonyt helyesebben lássuk, szóval hogy tudományt és életet a saját világfelfogásunk tükrében mentől bensőbb és harmonikusabb összefüggésbe tudjunk hozni egymással. Például, hogy hirtelemlében csak a saját szaktárgyamra, „*az irodalom történelére*”

utaljak, mindnyájan tudják, hogy ennek feladata, Beöthyvel szólva: „valamely irodalom keletkezését, fejlődését és alakulását vezetni elénk, tekintettel egyes jelenségeire és azok összefüggésére”. Csakhogy ezeknek a „jelenségeknek” és „összefüggéseknek” a földerítése nem olyan könnyű dolog, sőt egy csoport más tudományág ismeretét tételezi föl, ha helyes és kimerítő képet igyekszünk alkotni róla magunknak. Minden irodalmi mű ugyanis, nem csupán értelmünkre, érzelmünkre és képzeletünkre stb. ható valami, hanem egyúttal kifejezi a szerző korát, nemzetiségét, mindenek fölött őt magamagát örökölt hagyományaival s az örök emberivel. Csak gondoljunk pl. egy Balassa és Zrinyi, egy Petőfi és Arany költészetére, vagy az 50-es évek példálódzó énekeire. (S még itt is mennyi más hang az énekesek egyénisége és talentuma szerint !)

Nem lehet tehát elég, bárminő módszerrel fogjunk is neki, bizonyos „bibliografiai” és „filológiai” jártasság, mely egy-egy kérdés irodalmát pontosan összegyűjti, a kétes szövegeket kritikailag átvizsgálja és értelmezi; sőt akár mélyebb „esztetikai” képzettség sem, mely képessé tesz az irodalom termékeit a művészet szempontjából felfogni és megítélni, hanem szükséges, hogy művet és író-t a kellő történeti perspektívában látva, gyönyörködésünk mellett, hatásuknak eszközét és okait is megértsük. Ebben a munkában jó segítségünkre az irodalomtörténet egyik legjelentékenyebb testvérága: „a művelődéstörténet”. Csak akkor, ha ismerjük az egymást váltogató korok uralkodó szellemét, erkölcsi felfogását s ízlését stb., mint a belőle fejlődött kulturának (művészetek, iskolák, közgazdaság stb.) közvetlen forrásait, ha tisztában vagyunk a „politikai élet” hullámvéréseivel, amelyben, mint az irodalomban, szintén a nemzeti akarat s ebben a nemzeti lélek nyilatkozik jellegzetesen (s talán sehol oly benső kapcsolatban, mint éppen nálunk, hol kimérte irodalmunk egyes korszakait, legerősebb hangjává avatta a hazafias hangot): csak akkor érthetjük meg egy-egy irodalmi remek igazi genezisé-t, történeti jelentőségét és értékét. Akárhányszor így sem eléggé, vagy nem teljesen, mert még mindig merülhet föl egy sereg olyan tényező, amely a nemzeti élet keretein túl, idegen litteraturák kölcsönhatásában gyökerezik. Minden nagy irodalmi jelenség ugyanis, amint az emberi civilizáció folyamán itt-amott fölmerült, csakhamar mindenfelé szét-

szórta a maga sugarát, külön szellemi korszakokat nyitott, közös szellemi inspirációknak, témáknak, típusoknak lett forrásává, amelyek alól ha késve, ha kisebb körben, irodalmunk sem vonhatta ki magát teljesen. Nálunk is megvolt, középkori irodalmunkban a legendák és mondák divata; hódítottak, bár magyarabb színt öltve: a renaissance és reformatio, a szentimentalizmus és felvilágosodás, a klasszicizmus és romanticizmus eszméi; hatottak: a biblia, Tasso, a spanyolos pásztorregények és Rousseau; megjelent a nyelvújítás, a népköltészet, a Werther-, Dickens- és Byroni hősök típusa stb. Mindezeket azonban már csak a „világ irodalmában” való jártasságunk révén s egy igen fontos, egyszersmind bonyolult módszer, az összehasonlító irodalomtörténeti vizsgálódás segítségével tehetjük érthetővé és világossá.

Ime, az oly szűknek és egyszerűnek tetsző nemzeti irodalom művelése is milyen széleskörű ismeretekre és kapcsolatokra utal, ha feladatunkat kellő komolysággal igyekszünk felfogni és megoldani. Vagy hogy más, szomszédos szakokra is vessünk egy futó pillantást: lehet-e jó történetíró akár a hazai-, akár az egyetemes történetírás mezején, aki a maga tudományát igazán az élet tanító-mesterének s nemzete útbaigazítójának tekinti, ha a szorosabb értelemben vett segédtudományok (diplomatika, heraldika, palaeographia stb.) mellett megfelelő jogi és földrajzi ismeretekre nem törekszik szert tenni. Nyerhet-e mélyebb betekintést a történelmet irányító erők dinamikájába, a Carlyle nyelvén „hősöknek” nevezett egyéniségek tetteibe és szívébe magasabb művelődéstörténeti és filozofiai iskolázottság nélkül? Aminthogy valamirevaló jogász vagy orvos sem hagyhatja figyelmen kívül a történelem és lélektan, illetőleg a természet-tudományok (állat-, növénytan, vegytan stb.) megfelelő ismeretanyagát, amelyeket, ha jól tudom, saját tanulmányi rendszerük értelmében kötelesek is egy pár szemeszteren át „lehallgatni”.

De nem folytatom tovább, hiszen ennyiből is érthetővé vált mindenki előtt, hogy a művelt szakembert éppen az jellemzi leginkább, hogy tekintete nem tapad mereven a saját szakköréhez, hanem ismeri és méltányolja annak összefüggéseit az emberi tudás egyéb ágaival, s mentől teljesebb képet igyekszik alkotni annak igazi szerepéről és feladatairól. Természetes, hogy az útja ennek is rögös, de hova-tovább mind több-

több gyönyörűséget adó, s már eddig érintett iránya, egységesítésre törekvő hajlama révén önkényt vezet át annak a másik tudománynak ismeretére, mely valamennyinek közös lényegével, az „igazsággal” foglalkozik. A *filozófiát* értem ezalatt, s azt hiszem, hogy e tekintetben nem kell sok szót vesztegetnem önök előtt, kedves Barátaim. Amíg minden más tudomány a „megismerést” használja arra a célra, hogy az igazságot kutassa, s az összetett tények leírása vagy elemzése útján csupán egyszerű tények felsorolására szorítkozik, addig ez magát az igazságot kereső megismerést teszi vizsgálatá tárgyául, s az összetett tényekből elvont egyszerű tényeket, s az egyes studiumok nyújtotta részleges igazságokat fűzi egy meghatározott terv és rendszer szerint való egységbe. Így értjük már, hogy amire az élet és a világ megismerésére való törekvésünkben a szaktudományok egyenként tanítanak, mindaz, voltaképp csak egymásra vonatkoztatás által nyer valódi értelmet és egységet. S ennek az értelemadásnak és egységre törekvésnek legmértöbb képviselője a filozofia, az „egy nagy igazságra törekvés”, vagy a „tudományok tudománya”, amint magát újabban és joggal nevezi.

A filozofia mellett hasonló okból és hasonló nyomatékkal ajánlom önöknek a *történet*, és pedig úgy a hazai, mint az egyetemes történet hallgatását. Nemcsak azon becses történeti műveltségért, mely megismertet a különböző népek és nemzetek benső viszonyaival, jellemző sajátágaival, az életüket és sorsukat vezérlő erőkkkel, hanem még inkább azokért a tanúságokért, amelyek nélkül a jelent, mint a múltnak termékét, helyesen felfogni és megérteni nem fogjuk soha. A történeti felfogás milyensége, irányzata, valóban a legfontosabb mozzanatok egyike — közvetve — az egész nemzeti lélekre. Keresni és megállapítani, hogy századokon át miként gondolkozott hazánk a maga sorsáról? Hogyan látta nemzeti feladatait múltjának és politikai helyzetének tükrében? Miként keresett és tartott közösséget a művelt nyugat kulturáramlataival? Röviden: hogy mik voltak ideáljai, amiket koronként maga elé tűzött s több vagy kevesebb sikerrel elérni törekedett? Mert ezek mind-mind hozzá járultak a magyar nemzeti géniusz kialakulásához, szellemi erejének és öntudatának növeléséhez, együtt: a faji öntudat tisztázásához. A történet (a politikai és művelődéstörténet) nyújtotta általános kereteken belől, az egyes korok

vezető eszméit és eszményeit legjellemzőbben tárják elénk : *a szépirodalom és a művészetek története*. Valahányszor egy-egy költői remek olvasásába elmerülünk, egy kép, szobor vagy zenei alkotás szépsége meghatja lelkünket, szóval szerzőik gondolatait, képzeletét és érzéseit magunkba fogadjuk, aminő arányban erősödik bennünk ez a művészi fogékonyság : nem egyúttal az élet s az emberi szív gyönyörúségeinek egy-egy új forrása nyílik-e meg számunkra ? Bizonyára igen, azért az utánuk érzett ösztönös sóvárgás, a bennük való boldog elmerülés, bármely hivatáskörbe állított is a sors bennünket : ember-voltunk egyik legnagyobb jótéteménye marad mindenha ! Kötelességeik buzgó teljesítése, önmívelésük komoly feladatai mellett ne hanyagolják hát el, Ifjú Barátaim, ennek a kultuszát sem, amire nézve a leghelyesebb út : ha szabad idejükben, pihenőül (hiszen szellemi munkás igazi pihenője nem a tétlenség, hanem valami más dologgal, az érzést, képzeletet foglalkoztatóval való szórakozás) — ha üres óráikban kezükbe veszik a költészet remekeit, fölkeresik a múzeumok természeti és művészeti kincseit, látogatják a jelesebb színházi és zenei előadásokat. Végül : mellettük-utánuk szétszóródnak a minden igaz, szép és jó örök forrásának kebelén, — az anyatermészetben. Óh hányszor, de hányszor emelik föl ezek csüggedő lelkünket, hintenek új fényt és meleget hivataloskodásunk rideg szobáiba, jövő terveink és reményeink elé, egyáltalán mindarra, ami társadalmi életünknek mindennapi eszménye és tartalma egyúttal.

Ez úgynevezett „szellemi disciplinák”* mellett, — mivel az óhajtott általános műveltségnek ezek még csak bizonyos köreit alkotják, — nem lehet figyelmen kívül hagynunk nekünk, a XX-ik század gyermekeinek : *a természettudományok fejlődését és vívmányait* sem, amelyek körül, valljuk meg, mi humanisták, átlag több járatlanságot árulunk el, mint a természetbúvárok a humaniorák mezején. Vagy nem meglepő-e, amikor intelligens emberek társaságában is akárhányszor akad akárhány, aki testünk anatómiai szerkezetének, élettani funkcióinak elemibb kérdéseivel sem igen van tisztában, vagy legfőlebb — mondjuk — annyira, amennyire a középiskolában nyert ismeretanyagában elmaradt. Nem is említve az orvosi tudomány, a modern technika

* Részben a filozófiát is ide számítjuk.

és villamosság csodáit, amelyek napról-napra, szinte lehetetlennek látszó problémákat oldanak meg, új kényelmi és hatalmi eszközöket nyomnak a markunkba. Csak gondoljunk a már említett Edison-féle találmányok, a Röntgen-, Becquerel-féle sugarak hatásán kívül a sebészet és élettan fölfedezéseire, Pasteur, Wassermann, v. Pirquet szérumaira stb. Róluk igazán elmondhatjuk, hogy átteremtették e viselt világot, de át vele együtt: az emberek gondolkodását és világnézetét. Újeszméket és elveket írva a kor zászlájára, emberileg szabadabbá tettek, mint a múlt század összes forradalmi. De nem kevésbé becsesek ránk, a tudomány munkásaira nézve azok a mélyreható tanúságok, melyekkel a kutatás módszeressége, a következtetés biztossága, a kísérlet és előadás világossága tekintetében csaknem az összes humánus tudományokat megajándékozták. Mondjam-e, hogy paedagógiájuk ott érzik, — hogy csak a legszembeötlőbbeket említsem, — a modern filologia és történetírás új irányain ; ott, a jog- és államtudományok nem egy ágán. A jogbölcsélet pl. egy sereg új fejezetét fogalmazta utánuk újból ; a joggyakorlat egy nagy ágának, a büntető igazságszolgáltatásnak pedig egész szelleme átalakult az újabb anthropologiai és pszichologiai kutatások hatása alatt...

Így én, bár minden ízemben humanistának vallom magamat, épp a most jelzett általános műveltség érdekében nem helyeselhetem azt a, művelt nyugat társadalmi köreiből is meg-megjelenő új irányzatot, mely a szellemi és természettudományokat egymással szembe állítva : egyiket a másik rovására dicséri vagy ócsárolja. Holott a kettő együtt alkotja az emberi tudás és kultúra valódi lényegét ! S boldognak mondhatja magát az a lélek, aki általuk fokként egy magasabb világnézetre emelkedve : meg tudta szerezni magának mindama képességeket, amelyekkel szellemi és erkölcsi világunk értékeit készséggel magába fogadhatja. Ezek az értékek pedig — miként már elől kiemeltem, — annál gyakoriabbak és gazdagabbak lesznek, mentől több oldalú a nyert műveltség.

És most, búcsúzóban, a legmagasztosabb kötelességek egyikére, a *hazaszeretetre* kellene még Önöket figyelmeztetnem, Nemes Ifjúság, ha napjaink szakadatlan áldozata, könnye és dicsősége nem hirdetnék, hogy Önök valóban szeretik hazájukat. Amikor barátai és társaik mintegy kétharmada kezdettől

máig ott küzdött és küzd e szörnyű világégés százféle csataterrein, hogy drága hazánk földjét, a magyar tudomány szabad fejlődését, a civilizáció és a közös emberi kultúra érdekeivel együtt megvédelmezzék... Amikor csatáros vagy lerongyolt ruhákban, lázban égve vagy sebektől borítva ma is ott marsolnak Volhynia mocsarai közt, a bukovinai hegyoldalakon és a székely havasokban, vagy viaskodnak a pokol minden ördögével Döberdo hős vértől pirosult sziklatetőin. Valóban úgy tetszik, Beöthy ihletett szavaival szólva, hogy „amit látunk és hallunk, nem is csak a magyar történelem összes hősi elemeinek egyszerre való föltámadása lenne, hanem ezt a történetet a nemzeti érzés hevével eszményítő történeti költészetünk igazolása”. Honszerelemről szólni hát, már csak ő miattuk is, inkább blaszfémia lenne ma tőlem, amikor társaik küzdelme, szenvedése és dicsősége nemcsak a mi Egyetemünknek, hanem az egész magyar nemzetnek áldozata és dicsősége egyszermind...

Szomorú örökség, de úgy van, hogy nálunk, küszködő kis nemzetnél szinte minden emberöltőnek kimérte a sors a maga szerepét. Apáink abból a Magyarországból származtak, amelyben mindenki megfeszítette minden erejét, hogy nemzetének előbb dicső jövőt teremtsen, majd hogy reménytelen sorsát megfordítsa, s hitük szerint egy új, örök életre előkészítse. A miénk: a nehéz építés tovább folytatása és biztosítása volt... S az önöké? — a várva-várt szebb jövő helyett íme újra menteni mindent, ami szent és drága, ami ezt az életet értékesé és kívánatossá teheti előttünk... De amint minden igazán nagy tett nemcsak a nagyságával, hanem sugalló erejével is messze világít, az ő áldozatuk és dicsőségük is megtanított, — azokkal a népünk fiaiból támadt hős ezredekével együtt — kiirthatatlanul valami másra is, amelyet semmiféle új jogi elmélet, vagy hatalmi törekvés meg nem dönthet többé. Meg arra, hogy minden nemzeti államban csak egy nemzeti ideálnak van létjogosultsága, annak, mely a nemzet történeti múltjából és intézményeiből sarjadt ki, a haza talajában él és virágzik, abban a talajban, melyet az ősök tengernyi vére és szét-szórt csontjai szenteltek meg. Minden más bálványt, amelyet ezzel az örök ideállal állítanak szembe: le kell rombolnunk, míg emezt bele iktatjuk minden agyba, s hirdetjük mint húsvéti

igét Nagypéntek éjszakáján is. Ettől a hittől áthatva hisszük és valljuk, hogy

Lesz még egyszer ünnep a világon,
Majd, ha elfárad a vész haragja,
S a viszály elvérzik a csatákon :

mindaz, ami legjobbjaink lelkét századok óta hevítette, valóra válik. Addig is minden koszorúnk az önöké legyen, Nemes Ifjúság, akiket távollevő társaikkal együtt szívből köszöntve, az 1916—17-ik iskolai évet Isten nevében megnyitom.

